Jekk jogħġbok kun af li l-Proġett Forsskål ħa din l-opportunità biex jippubblika fuq is-sit web tal-Litteraturbanken sabiex jirrevedi u jtejjeb kemxejn uħud mit-testi li dehru fuq is-sit web: ara,

https://litteraturbanken.se/presentationer/specialomraden/ForsskalOchFriheten.html

Daħla
Dwar it-Test
Ħsibijiet dwar il-Libertà Ċivili
Sfond

DAĦLA

Din il-pubblikazzjoni oriġinat fil-konferenza "FOI: Towards Open Government in the New Democracies" li saret f'Budapest bejn il-5 u s-7 ta' Mejju 1992.

Ġiet organizzata f'nofs l-istadju tal-Protezzjoni tad-Data Ungeriża u tal-Aċċess għad-Data ta' Interess Pubbliku, minn Tom Riley, l-ispirazzjoni Kanadiża wara l-moviment għal-libertà tal-informazzjoni u s-Segretarju Eżekuttiv tal-Istitut Internazzjonali tal-Libertà tal-Informazzjoni.

B'reazzjoni għall-mistoqsija rigward verament x'hemm – jew min hemm – wara l-Att Żvediż tal-Libertà tal-Istampa tal-1766 li qajjimt fl-esej tiegħi, "The Historical Basis of the Right to Freedom of Information in Europe", l-avukat u d-delegat Ċek, Karel Antonín Kodeda, li kien jaħdem għall- Energotechnika, urieni l-pożizzjoni tal-ħsibijiet katalitiċi ta' Peter Forsskål li jinsabu fl-esej "Ħsibijiet dwar il-Libertà Ċivili" (Tankar om Borgerliga Friheten), stampata minn Lars Salvius ta' Stokkolma, f'Novembru tal-1759.

L-ittra spekulattiva tiegħi lil-Librerija Rjali ta' Stokkolma bil-għan li nikseb kopja ngħatat kemm risposta ċirkustanzjali u informattiva minn Gunilla Jonsson, li kienet Kap tas-Servizzi ta' Referenzi u tal-Kollezzjonijiet Storiċi, kif ukoll fotokopja tax-xogħol ta' Forsskål, ovvjament, bil-lingwa oriġinali Żvediża.

B'mod ċar, kien hemm il-ħtieġa li jinqara bl-Ingliż. Iżda huwa sorprendenti li għadha ma ġiet ippubblikata ebda traduzzjoni Ingliża.

Dan ix-xogħol ta' traduzzjoni beda tul id-90ijiet minn Theresa McGrane-Langvik (oriġinarjament minn Glasgow u Rolvsøy) u minn Maria Lindstedt (Löa). In-nanna ta' Maria, Agnes Jansson (Gammelbo) kienet involuta wkoll, u kienet utli sabiex titfa' dawl fuq xi kliem tas-seklu tmintax.

Li kieku kellna naħsbu li ma kellhom xejn ħlief fotokopja minn pubblikazzjoni ta' nofs is-seklu tmintax miktuba bl-Iżvediż ta' dak iż-żmien, l-isforzi tagħhom ma jistgħux ikunu mfaħħra wisq.

Meta rrealizzajt li l-250 anniversarju tal-pubblikazzjoni tal-1759 kien imminenti, sejjaħt grupp espert sabiex jirrevedi t-traduzzjoni preċedenti, li tikkonsisti mill-kitbiet ta' Gunilla Jonsson; Thomas von Vegesack; Helena Jäderblom u Gunnar Persson. David Shaw (Canterbury) għen fl-irfinar tat-test Ingliż.

Importanti l-fatt li t-traduzzjoni ppreżentata f'dan il-ktieb hija dik tal-kliem mhux iċċensurat ta' Forsskål. Il-grupp ħadem mill-manuskritt oriġinali, misjub minn Gunilla Jonsson fl-Arkivji Nazzjonali. Id-differenzi prominenti bejn il-verżjoni oriġinali, mhux iċċensurata u dik stampata huma deskritti sewwa f'dan il-ktieb.

Finalment, id-dinja li fiha ma tintużax il-lingwa Żvediża issa tista' tifhem l-isfond intellettwali tar-rigal mill-1766 li tat l-Iżvezja lid-dinja moderna: aċċess għall-informazzjoni li toħloq "pubbliku ġenerali illuminat". Mandanakollu, dan hu parti biss mill-iskop usa' ta' Forsskål – il-promozzjoni tat-tkabbir u l-qsim tal-għarfien ġenerali.

David Goldberg, Visby u Näs, Lulju, 2009

DWAR IT-TEST minn Gunilla Jonsson

It-traduzzjoni ta' hawn taħt hija bbażata fuq qari ġdid u mill-viċin tal-manuskritt oriġinali ta' Peter Forsskål għal Ħsibijiet dwar il-Libertà Ċivili, 1759, mingħajr il-qtugħ u t-tibdiliet ta' Oelreich, iċ-Ċensur. Għażilna li naħdmu mill-oriġinali sempliċiment għaliex huwa t-test komplut u huwa aħjar mill-verżjoni ċċensurata li kienet ppubblikata fl-1759. F'ħafna każijiet meta Forsskål wera biċ-ċar l-ideat tiegħu, Oelreich imponielu xi "forsi" jew "possibbilment"; it-talba radikali ta' Forsskål għal-libertà tal-istampa, li fil-fatt tikkorrispondi sew mal-fehim tagħna tal-kunċett attwali, inbidlet fi frażjoloġija li tiftaħ il-bieb għal sistema li tħaddan iċ-ċensura (§7). Il-paragrafu 8 tal-manuskritt oriġinali, bil-motiv ta' Forsskål għal-libertà tal-istampa dwar mistoqsijiet reliġjużi, tneħħa kompletament, u r-referenza li hemm f'paragrafu 11 għall-effetti ta' benefiċċju fuq il-libertà tar-reliġjon f'Pennsylvania sparixxiet ukoll.

Il-manuskritt ta' Forsskål huwa miżmum fl-Arkivji Nazzjonali tal-Iżvezja, dossier Kanslikollegiet, Inkomna skrivelser, Serje EXII:18, universitetsärenden 1706-1785. Il-bidliet taċ-Ċensur ġew miżjuda fil-manuskritt minn id Forsskål stess iżda b'linka differenti minn dik li biha nkiteb l-oriġinali. Jidher li l-imprimatur ta' Oelreich, fuq l-aħħar paġna, inkiteb bl-istess linka, b'hekk kulħadd jista' jassumi li Forsskål u Oelreich ħadmu flimkien fuq dawn il-bidliet.

Il-verżjoni stampata tal-1759 ġiet ippubblikata diversi drabi matul is-seklu 20, l-ewwel darba f'Torsten Steinby, Peter Forsskål och Tankar om borgerliga friheten fl-1970, imbagħad fl-1980 u fl-1984, l-aħħar darba b'rimarki finali minn Teddy Brunius. Kienet ukoll ippubblikata b'partijiet mill-manuskritt oriġinali miżjuda f'Gyllene äpplen, p. 2, 1991 (2ni ed. 1995).

Madankollu, din hi l-ewwel darba li t-test oriġinali qed jiġi ppreżentat b'mod stampat – mhux biss bl-Iżvediż iżda wkoll bl-Ingliż.

ĦSIBIJIET DWAR IL-LIBERTÀ ĊIVILI

§.1.

Aktar ma l-bniedem jgħix skont l-inklinazzjonijiet tiegħu, aktar ikun liberu. Għalhekk għall-bniedem, apparti l-ħajja nnifisha, xejn ma jista' jkun aktar prezzjuż mil-libertà. Ebda entità razzjonali ma tirrinunzja l-libertà jew twaqqafha sakemm ma tkunx imġiegħla tagħmel hekk bi vjolenza jew b'biżà minn xi ħażen akbar.

§.2.

Benefiċċju li tant hu għażiż għall-bniedem m'għandu bżonn ta' ebda restrizzjoni meta kulħadd jgħożż il-virtù.

Iżda xi kultant, naqgħu għal vizzji u għemejjel ħżiena. Għalhekk, jeħtieġ li jiġu imposti limiti fuqna, il-libertà trid titneħħielha dik il-parti li hi ta' ħsara għaliha, u jeħtieġ li jibqa' biss ammont tali li, skont ir-rieda profonda tal-bniedem, wieħed jista' jkun ta' benefiċċju għal ħaddieħor u għalih innifsu, u ma jagħmel ħsara lil ħadd.

§.3.

Meta din tingħata lil **kull membru tas-soċjetà**, ikun hemm **libertà ċivili** vera.

B'hekk, dan ifisser li ħadd m'għandu jiġi mċaħħad milli jagħmel dak li hu siewi u utli għall-komunità, li kull persuna onesta tista' tgħix fis-sigurtà, tobdi lill-kuxjenza tagħha, tagħmel użu mill-propjetà tagħha, u tikkontribwixxi lejn il-ġid tas-soċjetà tagħha.

§.4.

L-akbar **theddida għal** din il-**libertà** dejjem tinħoloq minn dawk li huma l-aktar b'saħħithom fil-pajjiż, grazzi għall-poter tal-pożizzjonijiet, propjetà, jew ġid tagħhom. Mhux talli jabbużaw mill-poter li jħaddnu, iżda jżidu dejjem aktar id-drittijiet u l-qawwa tagħhom, sabiex il-bqija tal-abitanti jibżgħu minnhom dejjem aktar.

§.5.

Dan għaliex il-libertà totali tas-soċjetà mhix totalment kostitwita mill-fatt li s-suġġetti ma jkollhomx il-ħtieġa jibżgħu mill-vjolenza tal-Ħakkiem tagħhom. Dan huwa pass kbir, u l-ewwel wieħed, lejn il-kuntentizza ta' kulħadd. Madankollu, is-suġġetti jistgħu joppressaw lil xulxin. U, f'ħafna Repubbliċi, bħal dawk tal-Polonja u l-Italja, li huma kburin bit-terminu sagru tal-libertà, hemmhekk ħafna min-nies m'huma xejn ħlief ilsiera tal-kbarat.

§.6.

Li kieku wieħed jistaqsi **l-poter superjuri ta' min huwa l-aktar ta' periklu għall-pajjiż – dak tal-Ħakkiem** jew taċ-ċittadini? Nemmen li dan tal-aħħar huwa aktar insapportabbli, iżda dak tal-ewwel aktar inkurabbli, u allura dan huwa l-aktar wieħed li għandna nevitaw u nibżgħu minnu. Għaliex jekk dan ma jitneħħiex, lanqas l-ieħor ma jista' jitneħħa. F'isem l-Awtokrati, u permezz tal-poter tagħhom, il-governanza tiġi eżerċitata minn suġġetti inġusti, li ma jistħoqqilhomx il-ħniena tas-superjuri tagħhom, iżda siguri għax igawdu minn din il-ħniena. Għal ħafna raġunijiet, bl-istess mod, il-vjolenza tal-Ħakkiema potenti hija aktar diffiċli li tkun rimedjata. Twemmin eċċessiv fil-qdusija tal-monarkija jservi biex jiġu protetti dawk is-sovrani l-aktar inġusti. Ħafna jemmnu li ma jista' qatt jingħata żżejjed lil bniedem li jinsab f'dik il-pożizzjoni għolja 'l fuq mill-bniedem normali, u li tant joqrob lejn id-divinità. Ir-rejiet ta' Barbary, meqjusin bħala qaddisin, jilagħbu kif iridu bil-ħajja tas-suġġetti tagħhom. Fl-Ingilterra, dawk li ma jiħdux ġuramenti jagħmluha kwistjoni ta' kuxjenza li ma jkunux fidili lejn Familja Rjali li ma tkunx leali lejha. U, biex nieħdu eżempju mhux wisq 'il bogħod, meta l-Iżvezja, waqt il-gwerer tar-Re **Karlu XII**, tilfet għadd kbir ta' nies, flus u proviżjonijiet, dan l-Eroj* qalbieni xorta kien meqjus bħala dak li ddefenda lil pajjiżu, flok dak li rrovinah. Għalhekk is-sudditi mhux dejjem jagħrfu l-inġustizzja tal-Prinċep tagħhom, u jekk jagħrfuha, xorta ma jkunux jistgħu jinħelsu minnha faċilment. Fejn meħtieġ, il-prinċpijiet jgħożżu l-privileġġi tagħhom, u waħedhom jaħkmu kollox. Il-benefiċċji u s-saħħa tal-pajjiż jaqgħu f'idejn persuna waħda. Iżda meta **xi sudditi jkunu oppressati minn sudditi oħra**, kulħadd jintebaħ b'dik l-inġustizzja; u meta bosta jabbużaw mill-poter tagħhom fl-istess ħin, il-kotra l-kbira faċilment tegħleb l-għanijiet u poteri differenti tagħhom. Għalhekk ir-rispett min-naħa tal-pubbliku u l-poter tagħhom stess ma jiggarantixxux biżżejjed sigurtà. L-unika soluzzjoni hi li jaħbu l-inġustizzji li jeżerċitaw. Imma ma jistgħux jibqgħu moħbijin għal żmien twil jekk, fil-kitbiet pubbliċi, kull wieħed u waħda minnhom huma awtorizzati li jitkellmu fuq dak kollu li qiegħed isir għad-detriment tal-aħjar interess tal-pubbliku.

---

* Ara *Enväldets skadeliga påföljder* ("The detrimental consequences of absolutism"), Stockh. 1757.

§.7.

Għalhekk, il-ħajja u l-forza tal-libertà ċivili jikkonsistu f'Governanza limitata u f'libertà bla qies tal-kelma miktuba; sakemm pieni ħorox jingħataw lil dawk il-kitbiet kollha indiċenti, li jinkludu dagħa kontra Alla, li jinsulentaw individwi privati u li biċ-ċar jinsġu xi ħażen.

§.8.

Ir-rivelazzjoni divina, liġijiet fundamentali għaqlija u l-unur ta' individwi privati ma jistgħu jsofru ebda tip ta' ħsara minn tali libertà tal-espressjoni. Għaliex il-verità dejjem toħroġ rebbieħa ladarba titħalla tiġi kkontestata u difiża b'mod indaqs.

§.9.

Għall-kuntrarju, il-Libertà tal-kelma miktuba tinseġ għerf subliminali, tħassar l-istatuti kollha ta' dannu, trażżan l-inġustizzji tal-uffiċjali kollha, u hija l-aktar difiża sigura tal-Gvern fi stat liberu. Dan għaliex din iġġiegħel lill-bniedem iħobb tali forma ta' gvern. Fl-Ingilterra, wieħed ma tantx jisma' fuq għanijiet perikolużi kontra liġijiet fundamentali u stabbiliti. Hemmhekk, iżda, id-diżordni pubblika tista' tiġi evitata fi stat bikri permezz tal-espressjoni libera rigward l-iskuntentizza tal-pubbliku. Min-naħa l-oħra, f'pajjiż magħruf għalina,* kellna eżempju sinifikanti tal-fatt li meta l-mibegħda u l-forza jiddefendu d-distribuzzjoni inugwali tal-libertà, in-nies faċilment jirrikorru għall-vjolenza u għal passi ddisprati; li xi ħadd li għandu ftit jippreferi jitlef kollox milli, mingħajr għira u mingħajr tpattija, jara l-libertà tas-soċjetà u tiegħu stess maħtufa minn sħabu u miċ-ċittadini. Għax hu li għandu ftit x'jitlef, se jpoġġi l-ftit li għandu f'riskju b'telfa żgħira, meta jista' jwassal biex l-għadu tiegħu u t-turmentatur tiegħu jitilfu ħafna. Dan mhuwiex eżattament ammirevoli, iżda xorta waħda huwa komuni. Għalhekk, il-libertà għandha tiġi ppreservata mil-libertà. L-isfurzar u t-trażżin ta' dawk li mhumiex kuntenti jpoġġihom f'periklu sħiħ, irrelevanti minn jekk għandhomx raġuni għall-iskuntentizza tagħhom jew le. Għaldaqstant, gvern għaqli jippreferi jħalli lil niesu jesprimu l-iskuntentizza tagħhom bil-pinen milli b'armi tan-nar oħra, li jinfurmaw minn naħa, jikkalmaw u jipprevjenu rewwixta u diżordni min-naħa l-oħra.

---

* id-Danimarka

§.10.

Issemma qabel (§. 3) li l-libertà ċivili tirriżulta fl-abbiltà ta' kull persuna onesta li tgħix fis-sigurtà, tobdi l-kuxjenza tagħha, tuża l-propjetà tagħha, u tikkontribwixxi għat-titjib tas-soċjetà li tagħmel parti minnha. Se nispjega kull wieħed minn dawn il-punti fil-qosor. Il-liġi tpoġġi **ħajjitna** f'ħafna sigurtà, peress li tgħid li ħadd ma jista' jagħmel dannu lil ġisem persuna onesta jew saħħitha mingħajr ma jiġi kkastigat. Madankollu, minkejja dan, wieħed irid jisma' lil dawk li jakkużaw u jimplimenta l-verdetti tal-maġistrati, anke jekk l-akkużat ma jkun wettaq l-ebda reat. Għaliex is-soċjetà ma tistax teżisti mingħajr il-qrati tal-liġi, u l-maġistrati mhux dejjem huma imparzjali.* Il-mibegħda tan-nies u l-fervur mhux imrażżan tagħhom xi drabi ħatfu anke lill-iżjed ċittadini innoċenti. M'hemmx periklu akbar minn dan, għall-ħajja u għar-reputazzjoni t-tnejn f'daqqa; jew dan ma jistax jinbidel, jew il-libertà li tiddefendi lilek innifsek pubblikament għadha trid isservi biex tikkalma r-rabja tan-nies u biex tiskoraġġixxi lill-maġistrati mill-manipulazzjoni. Anke jekk dan ma jistax jinkiseb, tal-anqas l-iżjed kumpens ġust għal inġustizzja bħal din huwa li l-ħati miżeru jitħalla, bħalma jiġri fl-Ingilterra, juri liċ-ċittadini l-oħra li huwa jmut innoċenti.

§.11.

Il-**kuxjenza** sikwit taf tkun ibbażata fuq opinjonijiet foloz. Dan ma għandu jkun tollerat bl-ebda mod, jekk l-għan waħdieni jkun li jeqred lis-soċjetà u lin-nies, bħall-għan tar-regoli qarrieqa tal-Ġiżwiti. Madankollu, normalment dawk li donnhom huma perikoluži għax il-kuxjenza tagħhom tkun qed tfallihom, isiru ċittadini twajbin, jekk is-soċjetà taddatta kemxejn għad-delużjonijiet tagħhom. Il-Mennoniti jevitaw li jaħilfu, imma wieħed jista' jafda l-iva u l-le tagħhom. Lil ħafna minnhom, ma tistax tipperswadihom biex jattakkaw lill-għadu, imma minn jeddhom, jagħtu l-flus bħala sapport lit-truppi. Li d-differenzi bejn ir-reliġjonijiet jistgħu jeżistu mingħajr ma jiddisturbaw l-unità ċivili hu muri minn Pennsylvania, belt fortunata u dejjem aktar popolata minħabba l-libertà. Taħt il-libertà nnifisha, delużjonijiet reliġjuži eventwalment se jwittu t-triq għall-poter tal-verità u jisfaxxaw, filwaqt li sikwit, meta mħeġġa għal żelu iblah permezz tal-persekuzzjoni, se jinfirxu b'mod aktar vjolenti, bħall-fjammi tan-nar. Finalment, peress li m'hemmx post fejn ħadd ma jkollu delużjoni, mhuwiex ta' importanza kbira jekk ifallux b'mod apert, bħalma jiġri fl-Ingilterra, jew jekk humiex ipokriti, bħal fil-każ ta' pajjiżi oħra.

---

* Ara diversi pubblikazzjonijiet dwar proċessi quddiem il-qorti, maġistrati, u l-libertà u s-sigurtà propja tal-kelma miktuba

§.12.

F'soċjetà n-nies ikollhom il-**propjetà**, bejn bħala membru tal-Istat, u bejn bħala individwu. Fil-każ tal-ewwel, il-propjetà tkun id-dħul pubbliku u dak li jinxtara miegħu, flimkien mas-servizzi pubbliċi. Fil-każ tal-aħħar, tkun dik il-propjetà li hi tal-individwu. Il-liġi għandha tipproteġi lit-tnejn kontra l-vjolenza u tipproteġihom mill-abbuż. Kull abitant għandu jkollu parti raġonevoli mill-piżijiet u l-benefiċċji pubbliċi. Dan għaliex is-soċjetà hi komuni, kif għandha tkun il-libertà. **It-taxxi tal-pajjiż**, għalhekk, m'għandhomx jinġabru b'nefqa kbira minn uħud, iżda l-kontribut għad-dħul pubbliku għandu jsir skont id-dħul ta' kull persuna. Barra minn hekk, ebda persuna li jixirqilha tieħu **kariga fl-uffiċċju pubbliku u pożizzjoni ta' unur** ma għandha tiċċaħħad mit-tama li tikseb dan.

§.13.

Li kieku testijiet addattati kienu meħtieġa qabel ma jiġu appuntati n-nies għal kull kariga pubblika; li kieku dawk li jkunu lestew test bħal dan jitħallew jilħqu l-kariga ogħla li jmiss fl-uffiċċju pubbliku skont iż-żmien li jkunu qattgħu fil-pożizzjoni ta' qabel; u jekk l-ewwel pass ikun tal-persuna li l-ewwel uriet li għandha l-ħila għal dan; kieku l-karigi ma jkunux għand min ma jistħoqqlux, kieku l-familja, il-flus u l-padrun ma jkunux modi aktar siguri għall-promozzjoni mid-diliġenza u l-ħila tal-persuna.

§.14.

L-ebda testi ma huma eħfef jew aktar affidabbli mill-eżaminazzjoni tal-għarfien u l-prattika assoċjata mal-uffiċċju. Dawn huma użati minna għall-membri tal-Kleru, u għall-uffiċjali pubbliċi kollha fiċ-Ċina. Madankollu, mhix ħaġa kbira li ma jkollox grazzja ma' dawk li huma l-aħjar fil-qasam, jekk wieħed jitħalla jistaqsi dwar kulma jrid u jiġġudika kif jixtieq. Għalhekk, ikun neċessarju li għal kull uffiċċju jiġi stipulat għarfien speċifiku, kotba speċifiċi, taħriġ speċifiku u kompiti li għalihom wieħed għandu jinżamm pubblikament responsabbli.

§.15.

Huwa faċilment permess li jintużaw **possedimenti tal-persuna** għall-benefiċċju tagħha nnifisha u tas-soċjetà. Madankollu, kull tip ta' propjetà ma tistax tinkiseb daqshekk faċli minn kulħadd, bħalma jkun ta' benefiċċju għas-soċjetà. Ħadd ma jista' jakkwista art kull fejn irid, jekk hux bix-xogħol jew bi ħlas, għalkemm bosta għandhom aktar milli jikkultivaw, għad-detriment tal-ġid pubbliku. Liġijiet, bħalma kienu dawk ta' Mosè fost il-Lhud dwar biċċa art modesta u eterna ta' kull familja, it-3et Ktieb ta' Mosè, 25: 13-15, 23, 24, 40 u 41, jew dawk ta' Licinius fost ir-Rumani madwar 500 jugera (257 1/7 tomna[2]) għalhekk iservu pjuttost sew kemm fil-promozzjoni tal-kultivazzjoni tal-art kif ukoll fil-bilanċ tad-drittijiet tal-abitanti.

[1] tomna = 4936 m2.

§.16.

Xejn mhu aktar tagħna nfusna mill-**poteri ta' ġisimna** u **ta' moħħna**; xejn, għalhekk, ma jkun aktar raġonevoli milli jkun permess li wieħed jaqla' l-għajxien tiegħu b'mod rispettabbli, li jitħalla jipprattika ħiliet utli u jħaddem l-għarfien. Kull persuna għandha għalhekk, tkun tista' b'mod liberu tagħmel għajxien mill-agrikoltura u l-manifattura, mis-snajja', mill-kummerċ, u t-tagħlim għandu jkun miftuħ għal kulħadd, sakemm il-kwantità ma ssirx ta' ħsara għas-soċjetà.

§.17.

Ħaddiema utli huma mkeċċija mill-**kampanja**, billi l-liġijiet ma jippermettux lil dawk fl-irħula u l-barrakki li x-xorti tagħhom ma allokat l-ebda biċċa art biex igawdu protezzjoni, jekk mhux għax b'diżabbiltajiet u bix-xjuħija, li kważi jdgħajfuhom. Għalhekk, hekk kif jixtiequ jsegwu l-ispinta naturali bażika għal-libertà u jsiru indipendenti, huma għandhom jaħarbu lejn il-bliet fejn jistgħu faċilment jgħixu b'kapriċċ jew ikunu impjegati f'xogħol li mhux esiġenti. Madankollu, fejn, kif inhi l-użanza fl-Ingilterra u fil-Ġermanja, kulħadd, anke fil-kampanja, jista' jkun il-mexxej tal-kabina tiegħu, hemm ħafna ħaddiema li jibqgħu fil-post nattiv tagħhom, jimmultiplikaw, jagħmlu snajja' utli, iħallu lilom infushom ikunu impjegati fl-irziezet, u dan kollu aktar preferibbli milli jagħżlu l-ħajja tal-belt, jibqgħu għożżieba, jkunu stravaganti, indolenti, sabiex iżommu l-ġid tal-għonja, jgħaqqdu l-vaguni nobbli, iqattgħu ħinhom fl-irqad u fiż-żina u jkunu ta' piż għalihom infushom u għal pajjiżhom.

§.18.

Għall-promozzjoni tal-**ħiliet** u l-libertà tagħhom, l-iskejjel pubbliċi b'mod partikolari jservu, fejn wieħed jista' jkun kompletament edukat bil-pass li d-diliġenza u l-fehim tiegħu stess jippermettu, f'kull tip ta' arti u artiġjanat, u jiġi immedjatament rikonoxxut bħala mexxej ħieles fil-qasam li wieħed ikun fehem. Madankollu, in-numru ta' kull tip ta' xogħol għandu jkun stipulat skont il-bżonn u l-użu tas-soċjetà.

§.19.

Għall-kuntrarju, ix-**xrieki** magħluqa tagħna u t-taħriġ ta' apprentisti huma mezzi tajba biex isostnu l-apatija, ir-restrizzjoni, in-nuqqas ta' persuni, iż-żina, il-faqar u l-ħela ta' ħin.

§.20.

Anke l-hekk imsejħa **arti ħielsa** nfushom mhumiex ħielsa fl-Iżvezja. Band'oħra, dan l-isem jistħoqqilhom aktar. Fil-Ġermanja, kull persuna hija permessa biex pubblikament tgħallem dak kollu li taf hi stess. Barra minn hekk, kwalunkwe wieħed għandu jitwaqqaf mill-bidu milli jagħmel it-tagħlim tal-kotba r-rotta prinċipali tiegħu, jew mhux sussegwentement ma jitħalliex jgħix liberament mill-aktar kummerċ innokwu.

§.21.

Finalment, huwa wkoll dritt importanti f'soċjetà ħielsa li titħalla **liberament tikkontribwixxi għall-benesseri tas-soċjetà.** Madankollu, jekk dan iseħħ, irid ikun possibbli li l-andament tas-soċjetà jsir jafu kulħadd, u għandu jkun possibbli għal kulħadd li jgħid dak li jidhirlu liberament dwaru. Fejn dan huwa nieqes, il-libertà ma jistħoqqilhiex li tissejjaħ hekk. Kwistjonijiet ta' gwerra u xi negozjati barranin jeħtieġ li jkunu moħbija għal xi żmien u ma jsirux magħrufa minn ħafna, iżda mhux minħabba ċ-ċittadini xierqa, iżda minħabba l-għedewwa. Ħafna inqas għandhom kwistjonijiet ta' ħin tal-paċi u dak li jikkonċerna l-benesseri domestiċi jinżammu minn għajnejn l-abitanti. Inkella, jista' faċilment jiġri li l-barranin li jixtiequ jagħmlu ħsara jsibu s-sigrieti kollha permezz tal-messaġġiera u l-flus, imma l-poplu tal-pajjiż innifsu, li idealment jagħti pariri utli, ma jagħrafx il-parti l-kbira tal-affarijiet. Min-naħa l-oħra, meta l-pajjiż kollu jsir magħruf, għall-inqas l-osservant jara x'beneficċji jew ħsarat hemm, u jiżvelahom ma' kulħadd, fejn hemm il-libertà tal-kelma miktuba. B'hekk biss, li d-deliberazzjonijiet pubbliċi jistgħu jitmexxew mill-verità u mill-imħabba għall-patrija, li fuqhom jiddependu l-benesseri ta' kulħadd.

Alla, is-Suprem, li jħares lejn l-hena tal-bnedmin, saħħaħ il-Libertà Żvediża tagħna u ppreservaha għall-eternità kollha!

SFOND

minn Thomas von Vegesack

(tradott minn Gunilla Jonsson)

Meta Linnaeus kien se jsemmi pjanta wara l-istudent tiegħu Peter Forsskål, huwa għażel il-pjanta tal-ħurrieq (*Forskålea tenacissima*). Huwa spjega l-għażla tiegħu mill-fatt li l-ispeċi li ħawwel fil-ġnien tiegħu f'Uppsala oriġinaw miż-żrieragħ li Forsskål kien bagħatlu mill-ispedizzjoni tiegħu lejn l-Arabja.

Iżda kien hemm ukoll raġuni oħra. F'kumment, Linnaeus kiteb li meta tiġi f'kuntatt mal-ħurrieq huwa riskjuż daqslikieku jkollok titlewwem ma' Forsskål, 'l-imġiba tiegħu f'Uppsala kienet tat evidenza ċara ta' dan'. Forsskål kien student bravu li Linnaeus kien jaf kif għandu jisfrutta l-għarfien tiegħu. Iżda kellu rasu iebsa u kien jiġi pprovokat faċilment. Dawn kienu kwalitajiet li ppredestinaw lil Forsskål għal ħajja turbolenti.

Meta tqis il-ħajja qasira tiegħu, 1732 – 1763, huwa straordinarju kemm wettaq affarijiet. Oriġinarjament, l-intenzjoni kienet li kien se jsir membru tal-kleru. Missieru kien vigarju għall-kongregazzjoni Finlandiża fi Stokkolma iżda rritorna lejn il-patrija Finlandiża ftit ta' snin qabel ma twieled Peter.

Peter Forsskål qatta' t-tfulija tiegħu f'Ħelsinki. Kellu żewġt aħwa subien u oħtu. Omm Peter mietet meta kellu tliet snin, imma kollox jindika li kellu tfulija kuntenta.

Sa meta għalaq l-10 snin, Peter Forsskål kien irreġistrat fl-Università ta' Uppsala. Din l-età ma kinitx sorprendenti. Aktar minn 30% tal-istudenti kellhom inqas minn 15-il sena. Madankollu, l-ewwel żjara ta' Forsskål f'Uppsala kienet qasira. Fir-rebbiegħa tal-1751 huwa rritorna lura. Issa kellu 18-il sena. Studja t-teoloġija iżda malajr ġie miġbud miċ-ċirku ta' madwar Linnaeus. L-istudji tiegħu ġew imħallsa minn borża ta' studju li kienet tinkludi ħames snin fl-università u sentejn f'seduta ta' tagħlim barra l-pajjiż.

F'dawk iż-żminijiet id-diviżjonijiet bejn dixxiplini differenti ma kinux stretti daqs illum. Mhux qabel ma għadda seklu li l-għarfien kien maqsum f'kompartamenti separati – kull wieħed għandu jiġi sorveljat bir-reqqa mir-rappreżentanti tiegħu.

It-taħlita tat-teoloġija u l-botanija rriżultaw jaqblu mal-qasam ta' interess ta' Forsskål. Wieħed mill-għalliema tiegħu, Olof Celsius, sar famuż bħala l-editur ta' xogħol fuq il-flora biblika *Hierobotanicon*. Meta Forsskål mar l-Arabja, l-istudju tal-pjanti msemmija fil-Bibbja sar wieħed mill-aktar kompiti importanti tiegħu. Forsskål iddedika wkoll ftit mill-ħin tiegħu f'Uppsala għall-istudju tal-Għarbi u l-Ebrajk.

Forsskål baqa' ftit aktar minn sentejn mis-snin stipulati f'Uppsala. Sal-ħarifa tal-1753 kien irreġistra fl-università f'Göttingen. Göttingen kien jinsab fir-renju ta' Hanover, stat li kien konness mar-Renju tal-Gran Brittanja sa mill-1714 minn unjoni personali. L-università twaqqfet fl-1737 u kienet ikkaratterizzata ferm mill-kultura Brittanika.

Anke f'Göttingen, Forsskål studja t-teoloġija; iżda l-istudji tiegħu qarrbu dejjem aktar lejn il-filosofija. Dan ma fissirx li kien abbanduna x-xjenzi naturali. Hu kkorrisponda ma' Linnaeus u pprovdielu ż-żrieragħ li kien talab. Iżda barra minn hekk huwa ġabar xi wħud mill-istudenti sħabu biex jistudjaw l-insetti lokali: 'Fi żminijiet ta' ħin liberu u temp adekwat ippruvajt niġbor kollezzjoni tagħhom u sibt tlett iħbieb li wkoll bdew ifittxu l-ferħ tagħhom hemmhekk', kiteb f'waħda mill-ittri tiegħu li bagħat id-dar. Tpinġija fl-*Liber amicorum* ippreservat ta' Forsskål turi lilu jikkaċċja għall-friefet. Il-filosofija, madankollu, kienet il-preokkupazzjoni ewlenija tiegħu. F'Ġunju tal-1756, iddefenda t-teżi tad-dottorat tiegħu 'Id-dubji dwar il-prinċipji tal-filosofija riċenti', *Dubia de principiis philosophiae recentioris*. Fl-introduzzjoni tat-teżi tiegħu huwa kiteb: 'Jiena, skont il-parir sod ta' missieri, drajt inwettaq l-istudji xjentifiċi tiegħi sabiex, sa fejn nista', nipprova niċħad kollox u sabiex inkun nista' nikteb ir-raġunijiet li kont kapaċi niskopri. Ir-riżultat kien li l-ewwel fittixt id-dubji u wara, dawn ġew waħedhom.' L-għalliema tiegħu kienu impressjonati bir-reqqa ta' Forsskål iżda pjuttost ħasbu li kien ilu għaddej ħafna b'din l-attitudni ferm dubjuża. Huwa evidenti li Forsskål ikkunsidra t-teżi tiegħu importanti, peress li huwa ppubblika edizzjoni ġdida tiegħu f'Kopenħagen, fl-1760, u inkluda daħla ġdida.

Wieħed mill-influwenzi ta' Forsskål kien il-filosofu Skoċċiż David Hume, li jsemmih ukoll fit-teżi tiegħu. Forsskål probabbilment qara t-traduzzjoni Ġermaniża ta' xogħlu.

Fost l-affarijiet li għaqqdu lil Forsskål u Hume hemm l-attitudni prattika tagħhom lejn il-filosofija. It-tnejn li huma esprimew id-diżapprovazzjoni tagħhom lejn akkademiċi li jidfnu lilhom infushom fit-teoriji tagħhom. 'Il-ħsieb ġie monopolizzat minn akkademiċi assorbiti fihom infushom', Hume jikteb, 'dik il-persuna li fir-raġunament tagħha qatt ma kkonsultat l-esperjenza jew qatt ma fittxet dik l-esperjenza, fejn waħedha għandha tinstab, fil-ħajja komuni u fid-djalogu.' (On Essay Writing (1741).

Forsskål sab ruħu komdu ħafna fl-atmosfera libera ta' riċerka ta' Göttingen, differenti ħafna mill-kundizzjonijiet f'Uppsala. Għalih, in-nuqqas ta' libertà kienet ir-raġuni ovvja. F'ittra li kiteb id-dar, b'ħarsa kritika lejn it-teorija ta' klima ta' Montesquieu: 'li kieku aħna fl-Iżvezja kellna biss il-libertà li naħsbu u niktbu kif għandhom fl-Ingilterra u fil-Ġermanja, ikun żgur evidenti li l-klima kiesħa ma tkun ta' ebda ħsara għar-raġuni'.

Kienet din l-atmosfera soffokanti li għalqitu meta rritorna lura lejn id-dar fl-aħħar tal-ħarifa tal-1756. Il-borża ta' studju kienet intefqet u sabiex isostni lilu nnifsu kellu jaħdem bħala għalliem privat tal-Konti Johan Gustaf Horn, li dak iż-zmien kellu tlettax-il sena. Minbarra li kien jgħallem, studja l-kimika u ħa interess fl-agrikoltura.

Forsskål ma kienx teorist, minkejja s-suċċess tiegħu bħala filosfu (inħatar ukoll bħala membru tal-akkademja tax-xjenza li kienet twaqqfet f'Göttingen wara l-mudell tar-Royal Society ġewwa Londra).

Meta sid l-art iddikjara f'rivista li tip ta' ċereali wieħed jista' jinbidel għal ieħor permezz ta' tgħammir ta' pjanti u li ż-żerriegħa tal-ħafur taħt ċerti ċirkostanzi tista' tipproduċi ħsad ta' segala, Forsskål kiteb mhux inqas minn sitt kontribuzzjonijiet fl-istess rivista biex juri l-assurdità ta' dik l-affermazzjoni. Biex ikun żgur, huwa wettaq ukoll kultivazzjoni bi prova.

F'ittra lill-għalliem tiegħu f'Göttingen, lill-Professur J.D Michealis, hu kiteb li jippreferi jistudja l-ekonomija 'xjenza b'xejn u utli u li hemm użu għaliha kullimkien'. Madankollu, it-tentattiv tiegħu li jinħatar għal kariga stabbilita riċentament bħala għalliem fl-ekonomija falla. Il-professur tas-suġġett, Anders Berch, ma kkunsidrax lil Forsskål ikkwalifikat. Fir-rapport tiegħu, Berch kiteb li Forsskål bażikament kien aktar interessat fil-botanija. Meta Berch u Linnaeus taw lekċers fl-istess ħin, Forsskål għażel li jisma' lil Linnaeus. F'April tal-1759, Forsskål talab permess sabiex jiddefendi teżi dwar l-ekonomija, *De pratis conserendis* (Dwar il-kultivazzjoni tal-mergħat). Madankollu, it-talba tiegħu ma ġietx milqugħa, u Forsskål iddeċieda li jitlaq mis-suġġett. Għal darb'oħra kien lest li jaqleb għal suġġett ġdid; din id-darba kienet ix-xjenza legali li ħajritu.

F'Mejju tal-1759, it-teżi ta' Forsskål *De libertate civili* tħabbret fil-fakultà tal-filosofija. It-teżi kienet miktuba kemm bl-Iżvediż kif ukoll bil-Latin, li kienet kontra n-norma.

Fit-teżi preċedenti tiegħu dwar il-prinċipji tal-filosofija, kellu silta importanti li tittratta l-kwistjoni tal-oriġini tad-drittijiet tal-bniedem. Għal Forsskål, l-awtonomija ta' kull individwu kienet timplika d-dritt li d-drittijiet individwali tan-nies ikunu ggarantiti.

Anke li kieku dak l-argument kien teoretiku, kien sensittiv ħafna. Forsskål mess ma' waħda mill-aktar kwistjonijiet importanti tan-nuqqas ta' qbil dwar l-Era tal-Libertà, 1719 – 1772: il-kwistjoni tal-privileġġi. Meta l-Iżvezja, wara l-mewt ta' Karlu XII (1718), elaborat il-kostituzzjoni ġdida tagħha, in-nobbli ereditarji ġġeddu l-privileġġi tagħhom. It-tliet patrimonji l-oħra li jikkostitwixxu r-Riksdag (il-kleru, il-klassi tan-nofs u l-bdiewa) ipprotestaw. Din il-kwistjoni kellha tinżamm ħajja matul l-hekk imsejħa l-Era tal-libertà. Sal-1770, fir-Riksdag tressqet proposta li għandha titħejja ittra ta' privileġġi anke għat-tliet patrimonji komuni l-oħra.

Privileġġi għal xi wħud jinvolvu drittijiet imnaqqsa għal oħrajn. Fixklu l-ideat dwar id-drittijiet tal-bniedem li bdew jikbru matul l-aħħar tas-seklu tmintax. 'Kull abitant għandu jkollu parti raġonevoli mill-piżijiet u l-benefiċċji pubbliċi', kiteb Forsskål, u t-talba għad-drittijiet tal-bniedem tissemma matul it-test kollu tiegħu, anke jekk ma jużax l-espressjoni.[2]

L-applikazzjoni ta' Forsskål, sabiex tiġi stampata t-teżi tiegħu, ġiet miċħuda mill-fakultà. Forsskål ma qabilx mad-deċiżjoni iżda rrikorra għand il-gvern tal-istat, il-Kanslikollegium, permezz tal-awtorità tiegħu, imma anke hemmhekk it-talba tiegħu ġiet miċħuda.

Issa Forsskål ħa deċiżjoni li tixhed ħafna kuraġġ morali. Huwa ddeċieda li jinjora l-udjenza akkademika u minflok jirrikorri għall-pubbliku tal-qari ġenerali. Madankollu, qabel ma l-istampatur seta' jaċċetta dak li ġie assenjat lilu, is-Censor librorum tal-isfera kellu jagħti l-permess tiegħu.

[2] L-espressjoni 'drittijiet umani' dehret għal-ewwel darba f'test Żvediż f'kontribuzzjoni fir-rivista *Posten* tat-13 ta' Diċembru, 1769.

Forsskål kien ċertament konxju li ċ-ċensur irrapporta lill-Kanslikollegium u konsegwentement ma tantx huwa mistenni li jieħu pożizzjoni differenti. Iżda kien jaf ukoll li l-pożizzjoni tal-Kanslikollegium ma kinitx partikolarment b'saħħitha, li, bażikament, kellha ċċedi għall-opinjoni espressa mill-gruppi soċjali. U li r-Riksdag, li kellu jinġabar ftit xhur wara, seta' tabilħaqq jiddikjara d-deċiżjonijiet tal-Kulleġġ nulli u bla effett. Fl-ittra tiegħu lill-Kanslikollegium, Forsskål kellu wkoll l-awdaċità li jirreferi għad-dipendenza tal-Kulleġġ fuq ir-Riksdag. Kiteb li kien konvint li hu, 'fl-art tal-libertà, *lanqas fost l-assemblea parlamentari*, ma jkun jista' jgħix mingħajr l-aktar parti offruta tal-libertà: li jkun permess jitkellem u jikteb dwar id-difetti u l-benefiċċji tal-pajjiż' (il-korsiv tal-awtur).

Sabiex jikseb permess għall-istampar, Forsskål kellu jaqbel ma' ħafna bidliet u biċċiet maqtugħin mit-test. Dawn kienu jikkonċernaw l-aktar talbiet radikali għal-libertà tal-istamperija kif ukoll ċerti referenzi għas-sitwazzjoni politika attwali. F'diversi każijiet, dan kien ifisser li d-dikjarazzjonijiet oriġinali saru aktar rotob u vagi, eż., il-kritika tiegħu tas-sistema tax-xirka.

Id-deċiżjoni taċ-ċensur li jagħti lil Forsskål il-permess li jistampa għadha sorprendenti. Biex is-sitwazzjoni tinftiehem, għandhom jingħadu ftit kliem dwar il-kundizzjonijiet tal-libertà tal-istamperija matul il-perjodu tal-istorja Żvediża, li ngħata t-titolu 'L-Era tal-Libertà'.

Punt tat-tluq adattat huwa laqgħa li saret fil-Kanslikollegium f'Jannar tal-1722, ftit wara l-adozzjoni tal-kostituzzjoni l-ġdida. Din il-kostituzzjoni stipulat li ċ-ċensur, bħal qabel, għandu jaqra kollox li kien sottomess lill-istamperija fi ħdan il-qasam, 'u fejn ma jsib xejn offensiv jew xieraq fih' jagħtih permess bil-miktub. Madankollu, din għandha ssir biss 'wara li kien informa lill-Kanslikollegium b'dan u kiseb l-approvazzjoni tiegħu'.

Id-dikjarazzjoni hija stramba minħabba li tiftaħ kompetizzjoni bejn iż-żewġ awtoritajiet. Teknikament, ir-regolament il-ġdid li jikkonċerna l-Kulleġġ ma wera ebda bidla meta tqabbel mar-regoli li kienu jirregolaw il-kompitu taċ-ċensur waqt il-perjodu preċedenti tal-assolutiżmu. Madankollu, filwaqt li s-sorveljanza qabel kienet rigoruża, issa tat aktar libertà lill-korpi individwali li jieħdu d-deċiżjonijiet. Ir-raġuni għad-diskussjoni f'Jannar tal-1722 kienet applikazzjoni minn Emanuel Swedenborg – li dak iż-żmien serva bħala deputat imħallef fil-Bergskollegium (l-awtorità tal-minjieri) – biex ikun permess li jistampa fuljett dwar il-kriżi ekonomika li ġrat fil-pajjiż wara l-gwerra t-twila (il-Gwerra Nordika l-kbira, 1700-1718). Swedenborg kiseb il-permess tiegħu, iżda issa ried imur lil hinn u jitħalla jistampa stedina fil-gazzetta Żvediża ta' *Stockholmske post-tidender* lill-pubbliku ġenerali sabiex jagħtu l-opinjoni tagħhom dwar it-test tiegħu. It-talba tiegħu wasslet għal dibattitu ħaj u l-aġent ċensur, Johan Rosenadler, kif ukoll il-predeċessur Johan Brauner, li eżerċita l-funzjonijiet matul ir-renji ta' Karlu XI u Karlu XII, ħadu sehem fih. Filwaqt li Brauner argumenta bis-saħħa kontra s-suġġeriment 'li individwi privati għandhom ikollhom il-permess li jwasslu opinjonijiet fi kwistjoni ta' importanza ġenerali bħal din', Rosenadler sostna li kien importanti li wieħed jisma' lill-pubbliku ġenerali, b'mod speċjali fuq kwistjonijiet li kkonċernaw lil kulħadd 'mill-foqra sas-sinjuri'. Huwa fisser li jkun aktar faċli li wieħed isolvi l-kwistjoni fir-Riksdag li jmiss, kieku kellu jkun hemm diskussjoni ġenerali.

Issa, Swedenborg ma kisibx il-permess tiegħu, iżda l-kunflitt juri li l-idea ta' estensjoni tal-libertà tal-kelma kellha partitarji determinati. Il-Kanċillier tal-Qorti stess, Karl Gyllenborg, li wara kien se jsir wieħed mill-aktar statisti importanti tal-Era tal-Libertà, qabel ma' Rosenadler. Jien għandi l-istess opinjoni, iddikjara hu: 'Fi stat liberu, ħadd m'għandu jkun imċaħħad minn diskussjoni pubblika ta' kwistjonijiet li jikkonċernaw lil kulħadd, speċjalment hekk kif toħroġ il-verità u kulħadd isir infurmat aħjar dwar in-natura tal-kwistjoni'. U mbagħad irrefera għall-Ingilterra, li l-libertà tagħha kien familjari magħha, meta aktar qabel għex hemmhekk bħala diplomat. L-Uffiċċju taċ-Ċensura ried jibqa' waqt l-aqwa parti tal-Era tal-Libertà, iżda l-kwistjoni tal-introduzzjoni tal-libertà tal-istamperija dejjem kienet waħda taħraq. L-awtur Daniż, Ludvig Holberg, jirrakkonta f'epistola tal-1749, li Żvediż li żar Kopenħagen qal li kien hemm kunċett għall-introduzzjoni tal-libertà tal-istamperija fl-Iżvezja, bħal fl-Ingilterra u fl-Olanda, iżda li l-partitarji tagħha kienu għadhom fil-minoranza.

Iċ-ċensura kienet eżerċitata b'mod liberali minn Rosenadler, u s-suċċessur immedjat tiegħu, Gustaf Benzelstierna. Bit-tielet ċensur tal-perjodu, Niklas Oelreich, madankollu, is-sitwazzjoni ħadet xejra differenti. Meta mqabbel mal-predeċessuri tiegħu, Oelreich kien involut sew fil-ġlied politiku ta' dak iż-żmien. Ftit snin qabel, kien ippubblika rivista li tista' tkun ikkunsidrata b'mod ewlieni bħala kelliema għal parti waħda mit-tnejn ta' dak iż-żmien. Meta l-oppożizzjoni riedet tippubblika rivista wkoll, dan uża l-pożizzjoni tiegħu ta' ċensur biex ma jħallihiex.

Oelreich ma riedx ineħħi ċ-ċensura. Minflok, argumenta fir-rivista tiegħu għal aktar setgħat għaċ-ċensur. Minflok ma jirrapporta lill-Kanslikollegium, huwa ried li jkollu r-Riksdag bħala l-awtorità ta' kontroll tiegħu. B'dak il-mod huwa jkollu d-dritt mingħajr limitu li jiddeċiedi, għallinqas meta r-Riksdag ma jkunx waqt sessjoni.

Din il-persuna involuta sew politikament kellha tagħti lil Forsskål il-permess tagħha biex jistampa. Forsskål kien konxju sew li d-distribuzzjoni tal-ktejjeb se tkun imwaqqfa malajr. Meta l-ktieb kien stampat, dan minnufih ġabar l-edizzjoni sħiħa ta' 500 kopja mill-istampatur Lars Salvius u ħaffef sabiex ixerridhom fost il-ħbieb tiegħu.

Hija mistoqsija interessanti sa fejn Salvius kien involut fil-pubblikazzjoni tat-test. Huwa stess laqat ħafna mill-kwistjonijiet li Forsskål tratta fi ktieb li kien ippubblika xi snin qabel. Iż-żewġt irġiel huma meqjusa fil-grupp ta' innovaturi radikali li ġew mill-parti Finlandiża tal-qasam. Xi studjużi argumentaw li l-kontribuzzjoni Finlandiża għall-Illuminiżmu Żvediż kellha l-istess sinifikat li kellha dik Skoċċiża għall-Anglo-Sassonu.

Fl-istess ġurnata meta kien stampat *Ħsibijiet dwar il-Libertà Ċivili*, il-Kanslikollegium sejjaħ laqgħa biex jiddiskuti s-sitwazzjoni. Salvius issejjaħ biex jagħti rendikont ta' x'kien ġara. Huwa ħoloq manuskritt li juri l-permess ta' Oelreich u qal li l-awtur ġabar l-edizzjoni sħiħa.

Dak li kien imiss is-smigħ tiegħu kien Oelreich. Iddikjara sfaċċatament li ma kellu l-ebda idea li l-ktieb se jkun identiku għal teżi pprojbita u li Forsskål kien se jkun awdaċi biżżejjed li jħallilu test ipprojbit.

Imbagħad, kien imiss lil Forsskål. Huwa stqarr li hu, bl-għajnuna taċ-ċensur, kien neħħa l-punti politikament sensittivi kollha u li, konsegwentament, il-ktieb kellu jkun meqjus bħala test kompletament differenti minn dak eżaminat qabel.

Il-Kanslikollegium iddeċieda li jikkuntenta bi twissija lill-awtur; iżda ordna li jiġu kkonfiskati l-kopji kollha tal-ktieb. L-unika kritika tal-awtur espressa kienet li hu kien aċċetta professorat Daniż mingħajr ma rnexxielu jikseb il-permess tal-Kulleġġ. Li Forsskål kien trattat daqshekk moderament kien x'aktarx minħabba l-fatt li hu, sadanittant, kien inħatar biex jieħu sehem fi spedizzjoni Daniża lejn l-Arabja. Il-minuti tal-Kulleġġ jgħidu li huma 'ma ridux ixekklu kompletament id-doni li jistgħu jinsabu fih' u li kien meħtieġ li wieħed jikkunsidra l-involviment tiegħu fis-servizz tar-Re tad-Danimarka'.

Il-projbizzjoni fuq il-ktieb saret pubblika biss fi Frar tas-sena ta' wara, iżda l-kollezzjoni tal-kopji bdiet minnufih. Il-persuna inkarigata mill-kollezzjoni kienet ir-rettur tal-università f'Uppsala, Linnaeus. Forsskål issejjaħ u qal li hu kien qassam 49 kopja u ħalla 53 lill-ħanut tal-kotba fil-belt biex jinbiegħu. Linnaeus ordna li titwettaq tfittxija fid-dar ta' Forsskål iżda ma sabx iżjed kopji. Huwa kiteb fl-ittra tiegħu lill-Kulleġġ li ħafna kopji x'aktarx kienu ntbagħtu bil-posta u staqsa xi jrid jagħmel biex iġibhom lura.

Mill-500 kopja stampati ta' *Ħsibijiet dwar il-Libertà Ċivili*, 79 biss kienu kkonfiskati u meqruda. Il-kopji l-oħrajn daru fost dawk interessati u huwa magħruf li saru ħafna kopji tal-manuskritt. Il-projbizzjoni kkontribwixxiet biss għad-domanda tal-ktieb.

Għaċ-ċensur, Oelreich, ebda konsiderazzjoni ma kienet mogħtija. Il-Kulleġġ iddeċieda li jkeċċih. Kien hemm minorità li riedet li ttellgħu l-qorti. Ikkunsidrawha kontra l-kostituzzjoni li wieħed ikeċċi uffiċjal pubbliku mingħajr eżaminazzjoni u kundanna legali. Oelreich għażel li jitlaq mill-belt u jmur fir-residenza tiegħu fil-kampanja. Anders Wilde, li kien l-assistent ta' Oelreich, ħa f'idejh l-obbligi taċ-ċensura. Waslet il-ħarifa, u r-Riksdag daħal f'sessjoni. Oelreich ġie lura mill-kampanja u bagħat lill-qaddej tiegħu l-Kulleġġ biex iħabbar li se jkompli xogħlu. Wara ġie perjodu meta kemm Oelreich, kif ukoll Wilde, aġixxew ta' ċensuri u simultanjament ibbumbardjaw ir-Riksdag bi lmenti dwar il-kunflitt.

Ma ttieħdet l-ebda deċiżjoni dwar il-futur taċ-ċensura waqt ir-Riksdag. Ċensur ġdid, Magnus von Celse, inħatar iżda qatt ma ħa l-kariga. Il-mistoqsija ta' kif u minn min se tiġi trattata ċ-ċensura tħalliet miftuħa.

Din il-konfużjoni wisq probabbli kkontribwiet għall-fatt li r-Riksdag ddeċieda li jneħħi l-uffiċċju taċ-ċensura meta ltaqa' mill-ġdid fl-1766. Is-superviżjoni tas-suq tal-kotba saret aktar diffiċli minħabba s-sitwazzjoni ambigwa rigward it-teħid tad-deċiżjonijiet. Kien hemm metodi oħra u aħjar miċ-ċensura.

Il-karatteristika unika tal-liġi dwar il-libertà tal-istamperija tal-1766 ma kinitx primarjament it-tneħħija taċ-ċensura preċedenti. Din kienet diġà saret fl-Ingilterra fl-1695. Madankollu għall-kuntrarju tal-liġijiet preċedenti kollha, din ma kinitx tikkonsisti biss f'lista tar-restrizzjonijiet li l-awtur irid josserva, iżda stabbilixxiet ukoll tarka ta' protezzjoni kontra l-inklinazzjoni tal-awtoritajiet li timponi ostakoli ġodda. Il-parti l-iżjed importanti tal-liġi l-ġdida, li tingħata wkoll l-akbar spazju, hija l-prinċipju ta' aċċess pubbliku għar-rekords uffiċjali, jiġifieri d-dritt taċ-ċittadini li jiksbu, *inter alia*, deċiżjonijiet tal-qrati tal-liġi u tal-minuti tal-gvern u tar-Riksdag.

Il-liġi l-ġdida kellha nuqqasijiet importanti f'żewġ aspetti. Iċ-ċensura nżammet għall-pubblikazzjonijiet teoloġiċi u l-kelma mnissla ma kinitx protetta. F'dak ir-rigward, inkiseb aktar progress fl-Istati Uniti meta l-famuża l-Ewwel Emenda tal-Kostituzzjoni ġiet adottata fl-1791.

Ftit xhur biss wara li ħareġ l-att tal-libertà tal-istamperija, il-Gvern ippubblika twissija liċ-ċittadini tiegħu kontra 'f'kumpaniji akbar jew iżgħar [...] permezz tat-tixrid ta' suspetti u d-disseminazzjoni ta' gideb ġej minn konfoffa biex jinkisbu lmenti, nuqqas ta' qbil u nuqqas ta' ftehim detrimentali bejn iċ-ċittadini tar-renju'. F'dan l-istatut iċ-ċittadini ntalbu jinfurmaw kontra dawk li kkommettew ruħhom għal espressjonijiet kriminali, u ta' dan, jingħataw premju ta' 2000 munita tal-fidda daler.

Jiena kkwotajt dan l-istatut tat-2 ta' Marzu tal-1767 biex nuri li t-twemmin qawwi fl-importanza tal-libertà tal-kelma ftit li xejn wassal għad-deċiżjoni tar-Riksdag Żvediż. Il-libertà tal-att tal-istamperija probabbilment kienet aktar ir-riżultat ta' kontroversji politiċi eżistenti milli minn kwalunkwe kundanna profonda.

Madankollu, dan ma jnaqqasx l-importanza tiegħu. Mill-1767 sal-1772 meta Gustav III ħa l-poter lura mir-Riksdag, inħarġu mhux inqas minn madwar 80 pubblikazzjoni perjodika u kważi 2000 pubblikazzjoni politika. F'sena waħda biss, fl-1769, ġew ippubblikati mhux inqas minn 138 fuljett ekonomiku. Fl-istess perjodu, l-Iżvezja kisbet ukoll l-ewwel żewġ gazzetti tagħha ta' kuljum. Kien diffiċli li kwalunkwe kwistjoni politika s'issa ma ġietx esplorata.

Id-deċennju li beda fl-1760 kien ta' taqlib kbir fl-istorja Żvediża. Ħafna studjużi Żvediżi ma tantx ifaħħruhom dawn is-snin. Michael Roberts (1908-1997), storiku Ingliż, minnaħa l-oħra, jikteb dwar esperiment uniku fil-gvern parlamentari u jqabbel il-perjodu mas-sitwazzjoni fi Franza matul is-snin ta' qabel ir-Rivoluzzjoni.

Forsskål kien konxju ħafna tal-forzi politiċi involuti. F'waħda mill-ħafna ittri tiegħu fid-difiża tiegħu, huwa jiddikjara li l-għan ta' dibattitu ħieles kien li jipprevjeni skambju tad-'dominazzjoni insapportabbli tas-sinjuri' għal 'assolutiżmu inkurabbli'. Il-forma ta' gvern li ġiet miftehma wara l-mewt ta' Karlu XII kellha l-għan li tqassam il-poter. Mal-medda taż-żmien, madankollu, aktar u aktar setgħa saret ikkonċentrata fir-Riksdag u l-korp ċentrali tiegħu, il-Kumitat Sigriet, fejn tlieta biss mill-erba' klassijiet soċjali kienu rappreżentati. Matul is-sittinijiet tas-seklu tmintax, forzi ġodda ħadmu biex jerġgħu jistabbilixxu l-bilanċ parlamentari fil-forma preskritta mil-liġi fundamentali. Il-privileġġi u s-setgħa tan-nobbli, kif ukoll is-sostenituri tal-monarkija, li riedu jġibu lura r-re fil-poter, ġew opponuti bil-qawwa. L-aħħar grupp kellu jirbaħ il-battalja.

Forsskål kien jaf x'riskji kien qed jieħu meta ppubblika x-xogħol tiegħu. Wieħed mill-professuri fl-Università ta' Uppsala, Johan Ihre, ġie kkundannat li jitlef is-salarju ta' sena talli ppermetta numru ta' teżijiet bil-Latin bil-kontenut politiku. Is-suġġett ta' dawn it-teżijiet kien il-gvern ċivili. F'din l-istess okkażjoni Salvius ipprova jippubblika t-test bl-Iżvediż imma ġie mwaqqaf. Iċ-ċensur kien ta l-kunsens tiegħu iżda l-gvern intervjena u pprojbixxieh. Għaddew għaxar snin minn dakinhar u Forsskål kellu raġuni biex jemmen li l-għan għall-formazzjoni libera ta' opinjonijiet kellu jiżdied.

Ir-riformi li Forsskål ried iwettaq ma kinux insinifikanti. Huwa talab id-dritt ta' appell kontra sentenzi dubjużi. Ried tassazzjoni aktar ġusta. Id-drittijiet riżervati tan-nobbli għal karigi ogħla għandhom jitneħħew; is-sistema ta' xirka tan-negozjanti kellha tiġi riformata; kellhom jiġu stabbiliti skejjel għat-tfal taċ-ċittadini komuni; u ried iżid il-libertà tal-kelma u t-trasparenza pubblika. Xejn dwar il-'benesseri domestiċi' m'għandu jinżamm 'minn għajnejn l-abitanti'.

Hija lista impressjonanti li tinkludi kważi d-drittijiet kollha li tletin sena wara kellhom jinstabu fid-dokument Franċiż *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen.* L-uniku dritt fid-dikjarazzjoni Franċiża li hu nieqes fit-test ta' Forsskål hu d-dritt li l-individwi jagħżlu liberament u jipprattikaw it-twemmin reliġjuż tagħhom. Fost dawk is-siltiet li ċ-ċensura ġiegħlet lil Forsskål iħalli barra kien hemm paragrafu li fih sostna li 'r-rivelazzjonijiet divini' ma tistax issirilhom ħsara billi jiġu ddubitati. Fl-Iżvezja l-assolutiżmu politiku kien ġie fi tmiemu, iżda dak reliġjuż ma kienx.

L-aktar silta diffiċli fil-*Ħsibijiet dwar il-Libertà Ċivili* hi fil-paragrafu disgħa (tmienja fil-verżjoni stampata tal-1759), li fih jiddikjara li l-unika alternattiva għall-vjolenza hi l-libertà tal-istampa. Hu jgħid li 'gvern għaqli jippreferi jħalli lil niesu jesprimu l-iskuntentizza tagħhom bil-pinen milli b'armi tan-nar oħra'. Fl-ittra ta' difiża tiegħu lir-re jgħid bla tlaqliq: 'Maestà Tiegħek, huwa ovvju li hawn nies mhux kuntenti f'kull renju. Li dawn mhumiex ftit fl-Iżvezja jidher bir-ribelljonijiet pjanati u attwali. Huwa wkoll magħruf sew li hemm biss żewġ modi kif jiġu evitati konsegwenzi dannużi ta' skuntentizza, wieħed jeħtieġ linka, l-ieħor demm. Jekk dawk li mhumiex kuntenti jitħallew jitkellmu liberament, jistgħu jiġu miċħuda, infurmati u trasformati f'pubbliku ġenerali infurmat. Dawk li jitilfu l-argument tagħhom jitilfu l-iskuntentizza tagħhom kif ukoll l-inklinazzjoni li jirribellaw. Madankollu, jekk dawn il-mezzi kontrollabbli [...] jiġu miċħuda, il-gvern ma jkollux għażla ħlief li jilqa' l-vjolenza bil-poter, u bil-qerda ta' diversi ħajjiet, forsi mhux jeqridhom kompletament imma sempliċiment jaħbihom u xi kultant iżidilhom l-iskuntentizza, ħalli f'okkażjoni ġdida jista' jiżbroffa mill-ġdid'.

Imbagħad Forsskål iżid xi ħaġa li setgħet kienet provokattiva ħafna. Hu jikteb: 'Fl-Iżvezja dan il-mod diffiċli probabbilment ikun inqas kredibbli, peress li l-maġġoranza tal-milizja mhijiex appoġġjata mill-gvern, imma hi mrobbija bl-għajxien u bil-fehmiet tal-bdiewa'.

Ħareġ li Forsskål iġġudika s-sitwazzjoni ħażin. Ma kien hemm l-ebda bżonn ta' 'modi diffiċli' biex jitwaqqaf l-iżvilupp għal sistema parlamentari u gvern poplari li kien fi triqtu fl-Iżvezja fl-Era tal-Libertà. Gustav III ma kellux għalfejn juża l-vjolenza meta ġie biex jieħu lura l-poter irjali fl-1772.

It-twemmin ta' Forsskål fil-poter ta' kelma ħielsa jista' jidher inġenwu u irrealistiku. Din kienet opponuta anke minn oħrajn li jappartjenu għall-ħsibijiet tal-Illuminiżmu. Voltaire probabbilment kellu ħsibijiet aktar realistiċi meta stqarr li x-xabla, mhux il-kelma, iddeċidiet l-iżvilupp tal-istati.

F'perspettiva ta' terminu qasir, Voltaire ovvjament għandu raġun. Imma f'perspettiva ta' terminu twil, m'għandux. L-iżvilupp tas-soċjetajiet u l-libertà tal-espressjoni huma marbutin flimkien u jaffettwaw lil xulxin. Madankollu, l-iżvilupp jieħu l-ħin.

Forsi dan kien propju l-punt ta' Forsskål meta kiteb li l-oġġett tal-libertà tal-espressjoni hu li joħloq 'pubbliku ġenerali infurmat'. Il-formazzjoni ta' dak li aħna nsejħu opinjoni pubblika kien l-għan fundamentali tal-Illuminiżmu; u, f'dan ir-rigward, Forsskål kien rappreżentant ta' dak il-moviment, wieħed mill-aktar prominenti fl-Iżvezja.

Fl-ittri li kien jibgħat lejn daru meta kien fuq spedizzjoni fl-Arabja, Forsskål ikkummenta fuq is-sitwazzjoni politika f'pajjiżu. Bla dubju, kien stenna li l-libertà tal-istampa kienet se tistabbilixxi ruħha waqt Riksdag li beda hekk kif telaq. Kien ta' diżappunt li l-kwistjoni ġiet posposta għall-futur. Ċertament li kieku baqa' d-dar kien jibqa' jiġġieled il-battalja. Ittra mxerrda bejn uħud mill-istudenti tiegħu tgħid, 'Jekk Forsskål jirritorna lura d-dar x'aktarx li l-gwerra terġa' tibda mill-bidu b'ħeġġa kbira'.

Iżda, meta Riksdag reġa' ltaqa' xi snin wara u l-Att tal-Libertà tal-Istamperija għadda, Forsskål ma kienx għadu ħaj. Mill-erba' parteċipanti tal-ispedizzjoni wieħed biss irritorna. U dan ma kienx Forsskål. Hu kien miet bid-deni.

Forsskål ma kellux jesperjenza kif l-Iżvezja kisbet il-libertà tal-istamperija protetta minn liġi fundamentali, l-ewwel pajjiż li rnexxielu jagħmel dan. Iżda hu kien ukoll meħlus milli jesperjenza kif ftit snin wara, din il-libertà bdiet l-ewwel tiġi limitata, u aktar 'il quddiem, bdiet tiġi eliminata gradwalment, u assolutiżmu ġdid stabbilixxa ruħu fil-pajjiż. U ħadd ma azzarda jippubblika l-ktieb fuq il-libertà ċivili minkejja l-liġi fundamentali l-ġdida. Dawk li nstabu li kellhom kopja fil-libreriji tagħhom kellhom iħallsu multi kbar.